

'שיח כתבי הקודש' - פרקטיקה של קריאה משותפת בכתבי קודש

מרים פלדמן קיי, * חנוך בן פזי**

תולדות שיח כתבי הקודש

<https://doi.org/10.54301/ZIQP4631>

מילות מפתח: תאולוגיה וחינוך; דיאלוג בין־דתי; שיח כתבי הקודש (Scriptural Reasoning); קריאה משותפת; למידה משותפת; קבלת האחר

שיח כתבי הקודש נוצר בשנת 1994 כשלב נוסף בהתפתחות של דרכי הלמידה והקריאה של טקסטים יהודיים. אז הוא כונה "Textual Reasoning" והפנה את תשומת הלב לפרקטיקה המשותפת של בני הדתות האברהמיות הקוראים בכתבי הקודש שלהם. הביטוי שניתן על ידי הקוראים השונים ביקש להדהד את היכולת לכבד את השונות בקריאה תוך כדי לימוד וקריאה משותפים בכתבי הקודש.

הפרקטיקה של לימוד כתבי הקודש מאפשרת מחקר קבוצתי ופרשנות של כתבי הקודש על ידי יהודים, נוצרים ומוסלמים בנוכחות בני המסורות הדתיות האחרות. המתודולוגיה המיוחדת של הקריאה והשיח מתמקדת בעיון במשותף בטקסטים תוך מתן אפשרות לכל אחד מקבוצות האמונה המשתתפות להתמקד גם במבחין ובמבדיל בין האמונות השונות. בדרך זו ממלא שיח כתבי הקודש תפקיד חשוב בתוך השיח העכשווי, הפוסט־מודרני, ונותן מענה לקריטריונים של מגמות ניאופרגמטיות הכוללים התמקדות באתיקה ובכינון יחסים מוסריים בין בני דתות שונות.

ניתן לראות בשיח כתבי הקודש מאמץ מונותאיסטי או תאולוגי ליצור תאולוגיה באמצעות הרמנויטיקה פרשנית משותפת ומקבילה. פרקטיקת שיח כתבי הקודש מבקשת לעסוק בפעילות של 'תיקון' כתגובה לזוועות המאה העשרים, אשר התאפשרו בחלקן גם בשל הקונפליקט הדתי. שיח כתבי הקודש נותן לכך מענה ומבקש לבנות יחסים בין־דתיים של אמון ורגישות. מבחינת השיטה הפילוסופית, ניתן לראות בשיח כתבי הקודש כשייך חלקית לניאופרגמטיזם. בדומה לתיאוריות ניאופרגמטיות, הדחף שלה הוא פרגמטי, ואולם בשונה מהן המתודולוגיה והמטרות שלה הן אונטולוגיות. הרעיון של יצירת תיאולוגיה פוסט־מודרנית משותפת לנצרות, לאסלאם וליהדות, שמורכבות ממסורות חד־משמעיות. כתבי קודש והפרשנויות יכולים להוות מימוש לכל דיון ב'אחר' כפי שתיאר זאת דיויד פורד (Ford, 2006; Ford & Pecknold, 2007).

שיח כתבי הקודש מוכר בביטוי באנגלית Scriptural Reasoning (קיצורו SR). זהו כינוי לאופן קריאה ולימוד של כתבי הקודש המשלב תיאולוגיה ופרקטיקה בין־דתית. שיח כתבי הקודש הוא סוג של דיאלוג בין־דתי, המבסס למידה על דתות ותרבויות אחרות, על קריאה קבוצתית של טקסטים נבחרים בכתבי הקודש (שהיא צורה של למידת עמיתים). הוא התפתח בצורתו הנפוצה ביותר בפקולטה לתאולוגיה באוניברסיטת קיימברידג'. למידת טקסטים דתיים מספקת הזדמנויות לדיון בנושאים של אתיקה והתנהגות אנושית ומדגימה את הרבדים המרובים של הפרשנות במשך מאות שנים. הפרקטיקה של שיח כתבי הקודש משלבת בין שלושה רבדים: הרובד של מפגש ושיח בין־דתי, הרובד המעשי של למידה סובלנית הרלוונטית לעת הזאת והרובד התאולוגי של שיח משותף.

אופן הקריאה של כתבי הקודש מתואר לעיתים כ'תאור פרקסי' של היחסים הבין־דתיים. קריאת כתבי הקודש מאפשרת למאמינים בני דתות הספר: נוצרים, יהודים ומוסלמים להפנות את המוקד התיאולוגי שלהם לדיאלוג הבין־דתי - באופן תאורטי ומעשי כאחד. חלק מן המשתתפים במפגשי שיח כתבי הקודש עשויים לבחור להגדיר שיח זה רק כפרקטיקה, ואילו המכוננים והמובילים של שיח זה מעדיפים להציגו כתאולוגיה של יחסים 'בין־סובייקטים' עם בני דתות אחרות תוך הקפדה שלא לנקוט ב'היסטוריות' (רלטיביזם).

* ד"ר מרים פלדמן קיי, מרצה במחלקה לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת בר אילן, מרצה אורחת בסמינר התיאולוגי היהודי (Jewish Theological Seminary) בניו יורק ועורכת ראשית של האינצקלופדיה החדשה לתיאולוגיה יהודית של אוניברסיטת סנט אנדרו. ספרה *Jewish Theology for a Postmodern Age* ראה אור בשנת 2019.

** פרופ' חנוך בן פזי, מרצה במחלקה לפילוסופיה יהודית באוניברסיטת בר אילן. מחקריו מוקדשים לפילוסופיה ולמחשבה היהודית של העת החדשה. בין ספריו 'הפרשנות כמעשה מוסרי' (2012) ו'הומניות עברית, ההומניזם היהודי' (2023).

ג. הזמנה. שיח כתבי הקודש הוא הזמנה פתוחה ללימוד ולחקירת טקסטים של דתות אחרות, ובו־זמן הוא מאפשר לחקור את כתבי הקודש של דתך. הלמידה אינה סמכותנית, אלא היא מאפשרת דיון פתוח.

ד. כנות. אינך מצופה להיות מומחה לכתבי הקודש ולמסורות שלך, אלא להיות כן לגבי מה שאינך יודע או מבין.

ה. נוכחות. היכולת להיות נוכח באופן מודע ומלא בדיון היא המאפשרת את השיטה של שיח כתבי הקודש הכוללת קריאה, הרהור, הקשבה ודיון.

ו. כבוד. מסורות ודתות שונות מתנהלות שונה כלפי טקסטים מקודשים. דרך הלימוד והשיח קשורה גם בכבוד למסורות המגע השונות בכתבי הקודש.

יישומים של קריאה משותפת בכתבי הקודש

את השיטה של קריאה משותפת בכתבי קודש ניתן ליישם במגוון הקשרים המזמנים שיחה ולימוד, אחד מהם הוא ההקשר של השיח האקדמי. שיח כתבי הקודש מעניק כלים הרמנויטיים חדשניים ללימוד הטקסט, ובכך הוא מרחיב את הפרשנויות ומעשיר את הקריאה הביקורתית של הטקסטים. נתבונן לדוגמה ביישום הקריאה המשותפת בהקשר של שיח בקרב צוותים רפואיים בני דתות שונות בבתי חולים, ובהקשר של שיח הבין־דתי בקרב אנשי חינוך והנהגה חינוכית מדתות שונות.

תרומתם של מפגשי למידה משותפים וקריאה משותפת בכתבי קודש למערכות מגוונות תרבותית כמו בריאות וחינוך

מפגשי למידה וקריאה משותפים בכתבי הקודש, כפי שהם משמשים במסגרות שונות במערכת הבריאות, בעיקר בבתי החולים, יכולים לאפשר צורות עמוקות יותר של מעורבות ולכידות בין המשתתפים. מפגשים אלה מאפשרים לצוותים של מערכת הבריאות לקיים שיח אלה עם אלה; להכיר בשונות של הרקע והזהויות; ולשקף גם את האופן שבו אלו מתגלים במעשה הרפואי.

מן הראוי לשים לב, כי בתי החולים והמערכות השונות של שירותי הבריאות מעוררים שאלות רבות הקשורות לא רק בהקשרים חברתיים שונים, אלא בזהות דתית שונה, בשותפות מצד אחד ובנבדלות מצד אחר. הזדמנותו של אדם כמטופל בבית החולים או האופן שבו אנשי צוות פועלים ועובדים בבית חולים מחייבים להתמודד עם שאלות תרבותיות ודתיות רבות הנוגעות ללוח השנה - ימים קדושים וצומות, לכשרות ולהתאמה

הפרקטיקה של קריאה משותפת בכתבי קודש יכולה להיות החלוף של הניסוח התאולוגי החדש. היא מאפשרת ניסוח של גוֹנוֹת (ניואנסים) תאולוגיים שונים מנקודת מבט ביקורתית פוסט־מודרנית, והיא מאפשרת יצירה של תאולוגיה מחודשת, המכירה בהבדלים שבין נוצרים, יהודים ומוסלמים. אין היא מבקשת לעסוק בעיצוב של 'אורח חיים מלא', אלא לתרום לנקודת המפגש שבין בני הדתות השונות, השותפים במעשה הקריאה והלימוד של כתבי קודש, ובו־זמן מכירים בהבדלים שבין כתבי הקודש ובין הדתות. המשתתפים במפגש זה מחויבים לכבד את השונות הלשונית, את השונות האמונית ואת השונות במעשה הדתי כחלק מן האפשרות ללימוד משותף. השיח הדתי החדש יוצר תיאולוגיה רב־ממדית, שיש בה כבוד לריבוי בצד יכולת של שותפות בלמידה. ההוגים התיאולוגים של שיח כתבי הקודש, שותפים בביקורת כלפי המוחלטות של המודרניות, והם מתנגדים לאופנים שונים של 'מעורבות' מבודדת, מונולוגית והרמטית (Pecknold, 2006, vii). המתודולוגיה של שיח כתבי הקודש מעודדת למידה שיש בה 'איי־הסכמה', ובו־זמן היא מחייבת שיחה 'ללא אלימות'. בכך היא מציעה חלופה לאחידות הכוזבת שאליה נוטים קולות עכשוויים ודורשת צדק באמצעות נימוקים מושכלים וטיעונים מבוססים. מבחינת תולדות הרעיונות, היא ממשיכה את דרך הלמדנות של 'חברותא' מבית המדרש היהודי המסורתי, דהיינו מתן כבוד לריבוי הפרשנויות, לשיח הפתוח של המחלוקת, למשמעויות המרובות המוטלות על הטקסט ולאין־סופיות הפרשנות שלו. מבחינה דתית, הדרישה של שיח כתבי הקודש מרחיקת לכת, משום שהיא מבקשת מהשותפים בשיח לקבל את הקדושה של האחרים (Feldmann, 2007; Kaye, 2013; Ford, & Pecknold, 2007).

כללים מתודיים לשיח בכתבי קודש

שיח כתבי הקודש הוא פרקטיקה של למידה ודיאלוג, המשתנה בהתאם לקבוצות השונות ולמפגשי הלמידה השונים. קשה לנסח סדרת כללים ברורה, (Ochs, 2019) ובכל זאת ניתן להיעזר בתיאור של סטבן קפנס לכללי הלמידה המשותפים (Kepnes, 2006).

להלן כמה מכללי היסוד של הפרקטיקה.

א. ישירות. יש להיצמד לטקסטים הנלמדים עצמם. שיח כתבי הקודש אינו פרקטיקה של לימוד ודיון כללי על אודות הדת והדתות, אלא קריאה ולימוד משותפים בטקסטים באמצעות עיון במקורות נוספים.

ב. מקור ותרגום. הלימוד נעשה בשפה המשותפת, בדרך כלל אנגלית. ובכל זאת יש להשתמש בשפות המקור של הטקסטים. המודעות לקשיי התרגום והמעבר בין השפות מקשה על המשתתפים בלימוד, אך היא מאפשרת שיחה שיש בה גוונים נוספים של פרשנות.

עם המסורות הנוצריות או המוסלמיות, כמו גם ההיכרות של מוסלמים עם המסורות היהודיות - מוגבלת מאד, והיא בונה חומות של הפרדה דתית וחברתית. אף שיש דרכים שונות ליצור את השיח בין הקבוצות השונות, דומה כי הכנסת שיח בין-דתי, שיהיה מבוסס על שיח כתבי קודש יכול לבנות מרחבים משמעותיים להקשבה ולאמון על יסוד למידה משותפת. נקודת המוצא לשינוי ניתנת בכבוד הבסיסי הנדרש מבעלי מסורות שונות כלפי כתבי קודש של בני דתות אחרות. השיח המבוסס על לימוד משותף של כתבי קודש, משמעו הכרה בקיומם של ערכים מכוננים של בעלי מסורות אחרות ובאפשרות למרחב למידה משותף.

השיטה של למידה דיאלוגית מתוך 'שיח כתבי קודש' יכולה להיות מפתח חשוב ביותר להבניה של קרקע משותפת לשיחה, מתוך הכרה של כבוד לאחרות ולשונות. הכבוד הניתן לתחומים המקודשים של האחר הוא כן ואינו פולקלורי והצהרתי בלבד. מתוך עיון ולמידה משותפים יכולה לבוע תוכנית חינוכית מעמיקה של שיח בין-דתי מתקדם.

סיכום

שיח כתבי קודש דומה במובנים מסוימים לשיח התאולוגי הפוסט-מודרני בכך שאין הוא מבקש להגיע לטענות אמת מוחלטת, והוא מעניק חשיבות רבה לטענות אמת בהקשר של קהילה מסוימת ושל קהילות שונות. שיח כתבי קודש מאפשר גם קבלה של הייחודיות התרבותית והפרדה של היחסותנות (רלטיביזם) כטענה ביקורתית על הדתות ועל קריאת כתבי קודש. הקריאה המשותפת בכתבי קודש מאפשרת מענה תרבותי לשיח המכבד הנדרש בעת הזאת, במאה שלאחר הופעת השיטה לראשונה. ייתכן ששיח כתבי קודש מבקש להרחיק מעבר לכך תוך יצירה של מרחב תאולוגי חדש, בין-דתי, המעניק משמעות דתית ותאולוגית גם לדתות אחרות כחלק מן השיח המקומי על הדת.

המקורות

Feldmann Kaye, M. (2013). Scriptural Reasoning with Israelis and Palestinians. *Journal for Scriptural Reasoning* 11 (1), <https://jsr.shanti.virginia.edu/back-issues/volume-11-no-1-august-2012/scriptural-reasoning-with-israelis-and-palestinians/>.

Ford, D. F. (2006). An Interfaith Wisdom: Scriptural reasoning between Jews, Christians and Muslims. *Modern Theology*, 22 (3), 345-366. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0025.2006.00322.x>

של אוכל, לשאלות של היריון ולידה, לקבלות החלטה בנוגע לסוף החיים, לתרומות ולהשתלות אברים, וכן לשאלות רוחניות של תפילה, לבוש, כללי מצפון וכדומה.

התנסות בלמידה משותפת דרך קריאה משותפת בכתבי קודש גורמת לאנשי הצוות להכיר בחשיבות של אמונות היסוד בעיצוב הזהות של בני דתות אחרות מתוך מקום של כבוד ומתוך התעניינות. אך היא גם מעוררת את השיח המשותף על אודות שאלות היסוד של חיים ומוות, תפיסת הנפש ושאלות רגישות אחרות, כמו גם ההתמודדות עם חובות דתיות שונות. למידה משותפת של כתבי קודש משפיעה על היחסים הבין-תרבותיים והבין-דתיים.

מחקרים הראו שבישראל קיימת מודעות לכך שקבוצות מיעוט חוות תוצאות בריאותיות שונות הקשורות לזהותן הקבוצתית והפרטנית, וזו מתבטאת בהשקעה לטובת שיפור היכולות הבין-תרבותיות בבתי החולים. עם זאת למרות העובדה שהסכסוך המתמשך נראה כבעל אלמנט דתי, הדת באה לידי ביטוי גרוע בסיפור המתייחס לאותן תוצאות שונות או לחוויות האישיות של אנשי מקצוע במגזר הבריאות. אומנם ישנן מסגרות חזקות שבהן מתוכננות ומועברות התערבויות רגישות תרבותית, אך הדת משולבת בצורה גרועה בניתוח ובמסגרות משום שרק מנהלי בתי החולים קובעים כיצד ומה סדר העדיפויות שלהם צריך להיות במונחים של שיפור שיטות מוסמכות תרבותיות במוסדותיהם (Schuster, et al., 2016; Schuster, et al., 2018; Shadmi, 2018).

אנו רואים את תרומתו האפשרית של שיח כתבי קודש גם למערכות החינוך. השיח הדיאלוגי הבין-דתי, דרך מתודת הקריאה המשותפת, יכול לאפשר דיאלוג מעמיק וחדשני בין קבוצות שונות במערכת החינוך. בדומה למערכות הבריאות, במקרים רבים גם במערכת החינוך על מסגרותיה המגוונות מתקיימים מפגשים בין כלל החברה החיה בארץ. אופן המפגש בין הקבוצות השונות והמסגרות השונות משתנה. תלמידים ממעטים לפגוש תלמידים אחרים ממסגרות שונות וממערך לימודים אחר. לעומת זאת, מחנכים ומנהלים נפגשים במהלך שנת הלימודים פעמים רבות - בהשתלמויות שונות, בישיבות משותפות ובתוכניות עבודה מקצועיות.

אחד הקשיים המרכזיים של החברה הישראלית נוגע לאופן שבו חברת הרוב היהודי מתייחסת אל קבוצות מיעוט. אחד המתחים המרכזיים שמצויים בלב החברה הישראלית נוגע להבדל הדתי ולקיומן של קבוצות דתיות שונות. מראשית דרכה הכירה מערכת החינוך הישראלית בקבוצות השונות על ידי הכרה בזרמים חינוכיים נבדלים בהתאם לשונות הדתית והחברתית. אך מה שנראה היה כמודל המאפשר הכרה וכיבוד של הזרמים האחרונים, התברר ככלי מרכזי ביצירתם של חברות נבדלות ונפרדות, שאין כמעט קשר ביניהן. ההיכרות של יהודים

Ford, D., Pecknold, C. (eds.). (2007). *The Promise of Scriptural Reasoning*. Oxford.

<https://doi.org/10.1111/j.1467-9809.2009.00851.x>

Kepnes, S., Ochs, P., Gibbs, R. (1998). *Reasoning After Revelation: Dialogues in Postmodern Jewish Philosophy, Boulder*. <https://doi.org/10.1111/j.1468-0025.2006.00323.x>

Kepnes, S. (2006). The Promise of Scriptural Reasoning. In Pecknold, C., Ford, D. (eds.), *A Handbook for Scriptural Reasoning* (pp.23-40). Wiley-Blackwell.

Ochs, P. (2019). *Religion Without Violence: The Practice and Philosophy of Scriptural Reasoning*. Cascade Books.

Pecknold, Chad (2006). Introduction. Ford, David F. & C.C. Pecknold (eds.), *The Promise of Scriptural Reasoning* (p. vii). Blackwell.

Schuster, M., Elroy, I., Elmakias, I. (2016). We are Lost: Measuring Language Accessibility of Signage in Public General Hospitals. *Language Policy* 16.1, 23-38.

<https://doi.org/10.1007/s10993-015-9400-0>

Schuster, M., Elroy, I., Rosen, B. (2018). How Culturally Competent are Hospitals in Israel? *Israel Journal Health Policy Research* 7(1). <https://doi.org/10.1186/s13584-018-0255-7>

Shadmi, E. (2018). Healthcare Disparities amongst Vulnerable Populations of Arabs and Jews in Israel. *Israel Journal for Health Policy Research* 7.

<https://doi.org/10.1186/s13584-018-0226-z>